

שיעורים בכללי התלמוד

שיעור 9 – לשונות קושיה והשימוש בהם (א)

א. תיובתא

1. הליכות עולם שער ב פרק א

תיובתא שייך כשהמקשה משיב על האמורא מכח משנה או ברייתא. כי האמורא אין לו כח לחלוק על התנא. ומצינו לשון תיובתא על התנא מן הפסוק במסכת ע"ז פרק אין מעמידין (כד א).

2. כסף משנה (פ"ב מהל' ממרים הל' א)

אמאי לא פליגי אמוראי אתנאי דהא בכל דוכתא מקשינן לאמורא ממתניתין או מברייתא וצ"ל אנא דאמרי כי האי תנא ואם לא יאמר כן קשיא ליה וכפי דברי רבינו הרשות נתונה להם לחלוק על דברי התנאים. ואפשר לומר שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו שדורות האחרונים לא יחלקו על הראשונים וכן עשו גם בחתימת הגמ' שמיום שנחתמה לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליה.

3. קובץ הערות (סי' טז סע' ה)

קושיתו צריכה ביאור, שהרי דבר פשוט הוא שאין כח לשום חכם לחלוק על מי שקדמו, אלא א"כ הוא בר פלוגתיה, היינו שיהיו שניהן בסוג אחד, דאל"כ הרי אפשר שאינו יורד לסוף דעת מי שקדמו, ואיך יחלוק עליו. ועיין בפ' ד' אחין (דף כ"ח ע"א [ורש"י ד"ה ואי אב"ה]), דר"ש לאו בר פלוגתא דב"ש וב"ה הוא, וכן מצינו בכמה מקומות דמותבין תיובתא מאמוראי קמאי לבתראי, והוא מהאי טעמא דבתראי לאו בני פלוגתיהו דקמאי נינהו, מפני גודל הריחוק שביניהן, כמאמרם [שבת קי"ב ע"ב] אם הראשונים כבני אדם וכו', וא"כ מבואר הטעם מפני מה אין אמוראים יכולין לחלוק על תנאים, ולכאורה קושית הכס"מ לק"מ. אבל באמת נראה שהטעם הזה לבדו אינו מספיק, דאע"ג דודאי הדורות האחרונים קטנים מן הראשונים, זהו דרך כלל, אבל מ"מ אפשר להיות יוצא מן הכלל, כמ"ש בכס"מ פ"ב מהל' ממרים [ה"ב ד"ה היה גדול בחכמה], והביא ראיה, דהא אשכחן רבה שהיה גדול מרב יהודא, עיין שם. וכן מצינו בדורות המאוחרים, שהעידו הראשונים על רב האי גאון, אף שהיה אחרון הגאונים בזמן, מ"מ היה גדול מהגאונים שקדמוהו. וא"כ אפשר דאמוראי קמאי לפי רוב גדולתן, היו בני פלוגתיהו דתנאי בתראי, ומ"מ אי אפשר בשום אופן לאמורא לחלוק על תנא, וזהו דקשיא ליה להכס"מ.

4. קונטרס דברי סופרים (סי' ב סע' ה)

דחתימת המשנה היה גם כן בקיבוץ כל חכמי ישראל או רובן, אשר להן הכח שלבית דין הגדול ואסור לשום אדם לחלוק עליהן בלתי אם יש גם להחולקין כח של בית דין הגדול ואפשר שבשעת חתימת התלמוד היה להן כח לחלוק גם על המשניות כמו בכל בית דין גדול שיכול לחלוק על בית דין גדול

שקדם לו אפילו אם הוא קטן מהראשון בחכמה ובמנין. אבל בין חתימת המשנה לחתימת הגמרא, בין הזמנים האלו לא נמצא קיבוץ כל חכמי ישראל ביחד ולא היה להן כח של בית דין הגדול וממילא אי אפשר להן לחלוק על המשניות שנשנו בהסכמת רוב חכמי ישראל.

5. תשובת החז"א (נדפס גם באגרות חז"א ח"ב סי' כד)

אבל האמת ברור בזה שבדור שאחר המשנה ראו את מיעוט הלבבות נגד בעלי המשנה וידעו לבטח שהאמת לעולם עם הראשונים, ואחרי שידעו אמתת הדבר שאי אפשר שישגו הם האמת מה שלא השיג אחד מן התנאים, לא היו רשאים לחלוק והיו רק שונים את כל דברי התנאים שקדמום... ומש"כ מרן שקבלו כן לא טובה וחסד עשו עם הראשונים אלא האמת חייב אותם כי איך נעשה על דעתנו אם ידענו שדעתנו קצרה והאמת אין אתנו, וכה אנו עושין נגד הראשונים ז"ל.

6. בנא בתרא (קל ב)

אמר להו רבא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע: כי אתי פסקא דדינא דידי לקמייכו וחזיתו ביה פירכא, לא תקרעוהו עד דאתיתו לקמאי, אי אית לי טעמא אמינא לכו, ואי לא - הדרנא בי; לאחר מיתה, לא מיקרע תקרעוהו ומגמר נמי לא תגמרו מיניה, לא מיקרע תקרענייה - דאי הואי התם דלמא הוה אמינא לכו טעמא, מגמר נמי לא תגמרו מיניה - דאין לדיין אלא מה שענינו רואות.

7. קובץ שיעורים ב"ב (רעד)

בשול"ת הרמ"א סי' מז הובאה תשובת ב"י, בענין צוואת ש"מ לצדקה, והרמ"א שם השיב להב"י, וסתר שם את כל דברי ב"י, ובראש דבריו כתב, וז"ל והנה חלילה להמרות דברי מכ"ת דמר, וכל החולק עליו כחולק על השכינה, ובכן הסכמנו והכרחנו האיש, לשלוח מאה זהובים כפי פסק תשובתו דמר, אך דברי התשובה, תורה היא וללמוד אני צריך וכו', וקשה, דהא אמר להו רבא לר"פ ולר"ה בריה דר"י, כי אתי פסקא דדינא דידי לקמייכו, וחזיתו בה פירכא, לא תיעקרוניה ולא תגבוניה, דאין לדיין אלא מה שענינו רואות, ופירשב"ם ואל תגמרו לדון מיניה אלא כפי שדעתכם נוטה, והרמב"ן כתב בסה"מ שורש א' וז"ל, שאם היה חכם וראוי להוראה, והורו ב"ד הגדול בדבר להיתר, והוא סבור שטעו בהוראתם, אינו רשאי להתיר לעצמו דבר האסור לו, ויש עליו לבוא לפניהם ולומר טענותיו וכו', וא"כ עכ"פ, היה צריך הרמ"א להמתין מלעשות מעשה, עד שישמע מהב"י תשובה על דבריו, וברא"ש פ"א ד"מ כתב, דאם אין הדיין בר הכי, להכריע על הפוסקים, אל יאמר אעשה כפלוגי הפוסק, ואם עשה כן, הוא דין שקר, וא"כ כ"ש אם נראה לו שלא כדברי הפוסק, ומ"מ סומך עליו, ודאי אסור לעשות כן, וטעמו של הרמ"א צ"ע.

8. קובץ שיעורים ב"ב (תרלג)

אמר רב אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר"י, ופירשב"ם דרב תנא ופליג, ובתוס' כתובות ד"ח כתבו דר' יוחנן פליג בזה, וכיון דקיי"ל רב ור"י הלכה כר"י א"כ ס"ל דרב אינו תנא ולא יוכל לחלוק על תנאים, וקשה איך פסקינן הכא הילכתא כרב נגד המשנה, וד"ז שאלתי מכר' מו"ר הגר"ח הלוי זצ"ל מבריסק, והשיב, דבאמת גם אמורא יש בכוחו לחלוק על תנא, והא דמותבינן תיובתא מתנאי לאמוראי, הוא משום דאמורא אינו חולק על תנא, ואילו ידע דברי התנא לא היה חולק עליו, אבל במקום שחולק להדיא, אפשר להיות הלכה כמותו עכ"ד, ונראה מוכח כן ממה שנמצא בגמ' בכמה מקומות שאמרו האמוראים על משנה זו אינה משנה, וז"ל רב שרירא גאון באגרתו, והיכא דמשכחינן

במתניתין מילתא משבשתא, וצריכא למסמי מינה מידי דאית בה קושיא ולא סליק, אמרינן סמי מכאן כך וכך, כי הנך דאותו ואת בנו דאמרינן אמר ר' יוחנן פרת חטאת אינה משנה עגלה ערופה אינה משנה, אלמא אי סלקא מתניתין ולא סלקא מברייתא, ואף מסברא דחינן מתניתין כולה, כי ההיא דתנינן בטהרות מסרק של פשתן שניטלו שיניו, ואמרינן בהחולץ ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו זו אינה משנה ולא עבידנן כוותיה, ממאי דמסיימי דוקני וכו' עכ"ל.

ב. רמיא

1. הליכות עולם (שער ב פרק א)

ולשון רמיא כשמקשה ומשליך משניות וברייתות הסותרות זו לזו, וכן שייך האי לישנא כשמקשה פסוקים זה על זה, רמו קראי אהדדי בהרבה מקומות.

2. כללי הגמרא למרן הב"י (שם)

כלומר משניות או ברייתות אלו מפילות זו את זו, וכן ברייתא ומשנה מפילות זו את זו וכן הפסוקים מפילים זה את זה, אבל כשמקשה לאמורא ממשנה או ברייתא אינו אומר ורמינהי מפני שהאמורא הוא המוקשה. וכשמקשה המשנה או הברייתא מדידה לדידה אין דרך לומר ורמינהי אלא קשיא רישא אסיפא, וכבר ימצא שמקשה רישא אסיפא בלשון ורמינהי ביבמות פרק ב"ש (קח ב) גבי הממאנת באיש וכו'. וכן נמצא שיאמר ממשנה לפסוק ורמינהי, פרק איזהו נשך (ב"מ עה א)...

3. יד מלאכי (כללי התלמוד כלל רנ)

מצינו מחודש דאף כשמקשה לאמורא מברייתא אומר ורמינהי, וכזה ראה וחדש בפרק במה מדליקין [דף] כ"א ב' דמקשה על רב וכבתה אין זקוק לה ורמינהי מצותה וכו' וכן בפרק אין מעמידין [דף] מ' א' מקשה על רב מכלל דדג טמא אית ליה עובר ורמינהו דג טמא משריץ וכו' וע"ע בריש זבחים [דף] ג' א' ולפי זה לא ידענא אמאי מוהריק"א בכלליו כתב דכשמקשה לאמורא מברייתא או משנה אינו אומר ורמינהו מפני שהאמורא הוא המוקשה דאין סברא לומר דשאני רב דתנא הוא ופליג וכמו שתירץ לזה מוהר"י חאגיז בספר תחלת חכמה בשער ג' פ"א כלל ג' דהא אשכחן בספ"ק דיומא [דף] כ"א ב' דנקט לישנא דורמינהי על מימרת רב יצחק בר אבדימי וכן מצאתי עוד בריש פרק ר' ישמעאל [דף] נ' א' על מימרת ר' יוחנן דלאו תנא הוא כמו שהוכחתי בראיות נכונות באות הריש וע"ע בפרק אלו טריפות [דף] נ"ב א' דקאמר הכי על שני מימרות דשמואל דסתרי אהדדי וכן תמצא עוד בפרק ג"ה [דף] ק"ב ב' ואחרי מופלג הגיעו לידי חדושי הריטב"א על בתרא כ"י וראיתי בפרק חזקת הבתים דעל מאי דאיתא שם בגמרא [דף] מ"ב א' למימרא דלוקח אית ליה קלא ורמינהו וכו' כתב לחד טעמא

דהך פירכא לא שייכא אדרב משום דלשון ורמינהי לעולם אינו נאמר אלא על רומיא דקראי אהדדי או דמתנייתי אהדדי והוא פלא דהא בכולהו דוכתי דאייתנא מוכח דגם באמוראי שייך לשון זה.

4. של"ה חלק תושבע"פ (כלל א אות רג)

דרך התלמוד כשסותרת בריתא לבריתא אומר ורמינהו, רוצה לומר שמפלים זו לזו וזה לפי שכחן בשוה. כי כשמקשינן לאמורא אין לומר ורמינהו, דכחה דברייתא טפי, ואומר מתיבי, דהוה פירכא לאמורא, דאיך ירמה אהדדי דודאי האמורא הוא המקשה... ולשון ורמינהו מלשון 'ירה בים'.

5. שו"ת הרשב"א (ח"א סי' תקפה)

אין בין לישנא קמא ללישנא בתרא לענין דינא דאמר רבי יוסי אמר רבי יוחנן אמרה בפירוש דמתניתין ולא מחמת אתקפתא. וכי רמית ממתניתין אברייתא אשתכח כותיה ללישנא בתרא. לא אמרוה אלא משום דקשיא להו מתניתין ומתניתא ולפרוקי מתרי ומתלת ומתניתא אמרו הכי.

6. בבא בתרא (צט א)

כיצד הן עומדין? רבי יוחנן ור' אלעזר, חד אמר: פניהם איש אל אחיו, וחד אמר: פניהם לבית. ולמ"ד פניהם איש אל אחיו, הא כתיב: ופניהם לבית! לא קשיא: כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. ולמ"ד ופניהם לבית, הא כתיב: ופניהם איש אל אחיו! דמצדדי אצדודי

7. תוספות (חולין צב א ד"ה ברוך)

ואם תאמר דילפינן השתא לפירוש זה דחיות ושרפים אין הכל אחד ובפרק אין דורשין (חגיגה דף יג:): אומר פסוק אחד אומר שש כנפים לאחד ופסוק אחד אומר ארבע כנפים לאחד ומאי קושיא הא האי קרא דשש כנפים בשרפים כתיב והאי בחיות כתיב וי"ל דמסתבר ליה שאין משונים בכנפיהם וכה"ג פריך בפ' בא לו (יומא דף עב:): כתיב ועשית לך ארון עץ וכתיב ועשו ארון עצי שטים אף על פי שהיה ארון אחר מסתמא כמו שהיה זה כך היה זה וכן בהמוכר פירות (ב"ב דף צט.). למ"ד פניהם איש אל אחיו והכתיב ופניהם אל הבית מכרובים של שלמה אכרובים של משה פריך דמסתמא לא נשתנו זה מזה.